

**Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Факультет історії політології та міжнародних відносин**

Кафедра Історії України

**СИЛАБУС
навчальної дисципліни**

**«Російсько-український антагонізм: історична тяглість і сучасність»
(загальноуніверситетська вибіркова дисципліна)**

Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

Факультет історії політології та міжнародних відносин _____

Мова навчання українська _____

Розробники: к.і.н., асистент Руснак Олександр Валерійович

Профайл викладача:

[http://www.histukr.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/02personnel&data\[3030\]\[caf_pers_id\]=1180&cmds\[3030\]=item](http://www.histukr.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/02personnel&data[3030][caf_pers_id]=1180&cmds[3030]=item)

Контактний тел. **+38095-331-72-71**

E-mail: o.rusnak@chnu.edu.ua

Сторінка курсу в Moodle

Консультації

Очні консультації: за попередньою домовленістю

П'ятниця з 14.30 до 15.30

Онлайн консультації: за попередньою домовленістю

Watsapp, Telegram (+38095-331-72-71)

1. Анотація навчальної дисципліни

Війна Росії проти України є однією з найбільш трагічних подій для сучасного суспільства. Конфлікт, який триває з 2014 року, викликав значні політичні та соціально-економічні наслідки, як для самої України, так і для багатьох інших країн.

Росія вкотре розпочала загарбницьку війну, метою якої є відновлення свого впливу в країнах пострадянського простору та зміцнення власної геополітичної позиції. Російська агресія призвела до зміни геополітичного балансу в регіоні, що має велику загрозу для безпеки й стабільності в Європі і світі.

Російська агресія проти України та широкомасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року розділило світ на до і після. Ми вже бачимо як ця війна змінила світ, змінила нас – українців та світове співтовариство, яке стоїть пліч-о-пліч з нами у цій важкій боротьбі.

Проте якщо Україна зараз перебуває на передовій у цій боротьбі, то Європа і світ стали непохитним згуртованим надійним тилом українців. Адже слід усім пам'ятати, що як Московське царство, так і Російська імперія чи Радянський союз завжди активно вдавалися до руйнування розвинутіших цивілізацій, вони не зупинялися у своєму просуванні на Захід лише на українських землях.

Їх «прорубування вікон у Європу» передбачали також знищення Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, бажання відігравати роль «першої скрипки» у Причорномор'ї мало на меті руйнування Османської імперії й Кримського ханства. Загарбницькі дії проти народів цих держав повторилися і в ХХ ст. Озвучені перед масштабним нападом на Україну путінські вимоги про повернення НАТО до кордонів 1990 рр. є прямим сигналом, що у випадку, коли українці не знищать агресора, то він точно піде далі.

Тобто актуальність тематики підсилюється тим, що впродовж багатьох століть наш народ був і залишається «на передовій» у своєрідному перманентному стримуванні російської агресивної політики. А детальний розгляд цієї проблематики в історичній ретроспективі із поєднанням з сучасністю дає можливість переосмислити роль і значення українців у цих процесах.

2. Мета навчальної дисципліни: забезпечити засвоєння студентами наукових уявлень щодо основних закономірностей і тенденцій розвитку взаємовідносин між Україною та Росією на різних етапах суспільного поступу, акцентувавши увагу на витоках і причинах появи російсько-українського антагонізму, його історичній тягlostі та особливостях на сучасному етапі в умовах повномасштабної війни.

Для досягнення поставленої мети **вивчаються** історичні джерела, монографічна література, новітні публікації, що сприяють розумінню та

аналізу сутності й особливостей російсько-українського антагонізму від його перших проявів і до наших днів.

3. Пререквізити

До початку вивчення вказаної навчальної дисципліни здобувачі вищої освіти вивчають курс «Актуальні питання історії та культури України», а також інші – суспільно-історичного спрямування (залежно від їх спеціальностей).

4. Результати навчання. У результаті вивчення дисципліни студенти повинні набути таких **компетенцій**:

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, вести здоровий спосіб життя

ЗК 7. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях

ФК 3. Здатність формування ключових і предметних компетентностей учнів основної школи та реалізації наскрізних змістових ліній засобами навчального предмету

ФК 10. Здатність орієнтуватися в історичному часі, застосовувати періодизацію як спосіб пізнання історичного процесу, доцільно використовувати категоріально-понятійний апарат і хронологію історичної науки.

ФК 11. Здатність ефективно й грамотно працювати з різними джерелами історичної інформації, будувати усні й письмові висловлення щодо історичних фактів, історичних постатей та історичної теорії.

ФК 12. Здатність розкривати загальну структуру історичної науки на основі взаємозв'язку основних історичних процесів та постатей

ФК 13. Здатність характеризувати досягнення історичної науки та сучасний стан історичних інституцій, їхні ролі в суспільному житті, оцінювати та визначати історичні джерела (пам'ятки).

ФК 14. Здатність застосовувати системні знання з історії та методики навчання історії у викладанні предмета в базовій середній школі, здійснювати структурування навчального матеріалу.

ФК 15. Здатність застосовувати пошук, аналіз та розуміння архівних матеріалів, дискутувати про минуле в політичному й культурному аспектах.

ФК 16. Здатність чітко і логічно відтворювати базові історичні знання, оцінювати нові відомості, факти, події та інтерпретації в контексті формування в учнів цілісної історичної картини світу.

Знати:

ПРН 1. Знати основні історичні етапи розвитку предметної області.

ПРН 13. Знати історичну термінологію й наукову періодизацію історичних процесів.

ПРН 14. Знати та розуміти основні концепції, теорії та етапи розвитку історичної науки.

ПРН 17. Знати та розуміти історіографію для аналізу сучасних наукових дискусій із проблем вітчизняної та всесвітньої історії.

ПРН 18. Знати історичні особливості розвитку регіонів України, реалізовує красзнавчий підхід на уроках історії, у позакласній та позашкільній роботі з учнівською молоддю.

Вміти:

ПРН 5. Уміти оперувати базовими категоріями та поняттями спеціальності.

ПРН 6. Уміти використовувати інструменти демократичної правової держави у професійній та громадській діяльності.

ПРН 11. Здатний цінувати різноманіття та мультикультурність, керуватися в педагогічній діяльності етичними нормами, принципами толерантності, діалогу й співробітництва.

ПРН 12. Усвідомлює цінність захисту незалежності, територіальної цілісності та демократичного устрою України.

ПРН 19. Пояснювати та аналізувати суспільні явища, процеси й тенденції у державі та світі, концепцію сталого розвитку людства.

ПРН 20. Уміти використовувати новітні методологічні підходи у навчальній та професійній діяльності: цивілізаційний, аксіологічний, культурологічний, антропологічний, багатофакторний.

ПРН 21. Уміти орієнтуватися в науковій періодизації, порівнювати історичні процеси вітчизняної та всесвітньої історії, виявляти тенденції міжнародних відносин, пов'язані з геополітичними чинниками.

ПРН 22. Уміти працювати з джерелами інформації, інтегрувати їх зміст, визнавати й сприймати різноманітність критичного аналізу і оцінок історичних джерел.

ПРН 23. Характеризувати об'єктивно й неупереджено історичні події та постаті різних історичних періодів.

ПРН 24. Створювати тексти та короткі описи (есе) на підставі історичної інформації, які можуть бути використані в журналістиці, місцевих органах влади, музеях тощо.

5. Опис навчальної дисципліни

2-й рік навчання, 4-й семестр

90 годин/3 кредити

30 лекційних годин

60 годин самостійної роботи

Форма підсумкового контролю – залік

Назва навчальної дисципліни «Російсько-український антагонізм: історична тяглість і сучасність»												
Форма навчання	Рік підготовки	Семестр	Кількість			Кількість годин					Вид підсумкового контролю	
			кредитів	годин	змістових модулів	лекції	практичні	семінарські	лабораторні	самостійна робота		індивідуальні завдання
Денна	2	2 (4)	3	90	2	30				60		залік
Заочна	2	2 (4)	3	90	2	6				84		залік

5.1. Дидактична карта навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість кредитів/годин												
	денна форма						Заочна форма						
	усього	у тому числі					усього	у тому числі					
		л	с	лаб	інд	с.р		л	с	лаб	інд	с.р	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Теми навчальних занять	Змістовий модуль 1. Російсько-український антагонізм: історична тяглість												
Тема 1. Від «Переяслава 1654» до «Конотопа 1659» один крок?	5	2				3	5	1				4	
Тема 2. Батуринська трагедія (1708) – наша «перша Буча»	5	2				3	4					4	
Тема 3. Московський патріархат в Україні: поява і початок діяльності	5	2				3	5	1				4	
Тема 4. Велика Україна у «кігтях двоголового орла» (кінець 18 – початок 20 століття)	5	2				3	5					5	
Тема 5. Перша і друга радянсько-українські війни	6	2				4	6	1				5	
Тема 6. Більшовицький терор в Україні	6	2				4	7					7	

Тема 7. «Рука Москви» поти українського націоналістичного підпілля й дисидентів	8	2				6	8					8
Разом за ЗМ.1	40	14				26	40	3				37
Теми навчальних занять	Змістовий модуль 2. Російсько-український антагонізм: сучасність											
Тема 8. Успіхи і труднощі першого десятиліття розбудови незалежної держави у контексті українсько-російських відносин	6	2				4	6					6
Тема 9. Проблема Криму та її вплив на внутрішні й зовнішньополітичні вектори розвитку України (1991-2014)	6	2				4	6					6
Тема 10. Український народ у боротьбі за європейські культурно-цивілізаційні цінності: Помаранчева революція, Євромайдан-Революція гідності	6	2				4	6					8
Тема 11. Війна в Україні: від АТО (ООС) до повномасштабного вторгнення РФ	6	2				4	6	1				7
Тема 12. «Мінськи 1,2,3» – вигідний компроміс чи спроба змусити українців відступити?	6	2				4	6					6
Тема 13. 24 лютого 2022: Україна на переломі	7	2				5	7	1				5
Тема 14. Український фронт і тил на шляху до Перемоги	6	2				4	6					6
Тема 15. Стан і перспективи розвитку міжнародної співпраці України у контексті наявності «такого» сусіда	7	2				5	7	1				9

Разом за ЗМ.2	50	1 6				34	50	3				47
Усього годин	90	3 0				60	90	6				84
Підсумкова форма контролю	залік											

5.2. Зміст завдань для самостійної роботи

№	Назва теми	Кількість годин
1	Битва під Оршею 1514 і похід на Москву 1618 у контексті російсько-українського антагонізму	3
2	Полтавська битва та її наслідки	3
3	Іван Мазепа: від добродішного християнина – до анафеми	3
4	Валуєвський циркуляр і Емський указ та їх вплив на громадівський рух в Наддніпрянській Україні	3
5	Бойовий шлях від Крутів до Базару	4
6	Репресії радянської влади щодо церкви і віруючих	4
7	Причини збройного опору населення західних областей України радянській владі	4
8	«Революція на граніті»	4
9	Поділ Чорноморського флоту	4
10	Організація і проведення президентських виборів в Україні у 2004 і 2010 рр.	4
11	Війна якої не було: ДАП-242	4
12	«Підводні течії» Мінських угод	5
13	Хто і як пережив перший день великої війни Росії проти України?	4
14	Закордонна співпраця українських волонтерів після 24 лютого 2022	4
15	Україна і країни Східного партнерства та Ініціативи трьох морів: чи є перспектива?	5

6. Освітні технології , методи навчання і викладання навчальної дисципліни

Застосовуються проблемні лекції, бінарні лекції із залученням окремих студентів із доповідями, лекції-візуалізації; лекції-дискусії із застосуванням об'єднання студентів у дискусійні групи, відеозаняття, прес-конференції, ділові ігри тощо.

Перевага надається продуктивним методам: проблемний виклад, інформаційно-пошукові та дослідницько-аналітичні методи, презентації, кейс-стаді, бесіди і дискусії, дистанційні консультації та ін., спрямовані на

активізацію і стимулювання інформаційно-пошукової (метод контент-аналізу) та навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Використовується студентоцентрований, проблемно-орієнтований, діяльнісний, комунікативний, професійно-орієнтований, міждисциплінарний підходи до навчання.

Навчання здійснюється під час лекційних занять, самостійної позааудиторної роботи з використанням сучасних інформаційних технологій навчання, консультацій з викладачем.

7. Контроль та оцінювання результатів навчальних досягнень студентів з навчальної дисципліни

У процесі вивчення дисципліни застосовуються такі види і форми поточного контролю знань студентів:

- *усна* (доповідь, підготовка презентації, участь у дискусії, у конференції, рецензування відповіді тощо)
- *письмова* (есе, реферат, ІНДЗ (інформаційно-аналітична або пошуково-дослідницька робота).

При оцінюванні враховується відвідування студентами лекцій та участь у дискусіях або ж підготовка доповіді. На консультаціях можна захистити письмові роботи: ІНДЗ, реферати, есе тощо.

Форма підсумкового контролю - залік.

Засоби оцінювання

- ІНДЗ - дослідницько-творчі проекти із обов'язковим захистом на консультації;
- есе;
- реферати;
- виступ із доповіддю під час лекції;
- презентації та виступи на конференціях;
- інші види індивідуальних та групових завдань.

Оцінювання якості знань студентів в умовах організації навчального процесу за кредитно-модульною системою здійснюється шляхом поточного, модульного, підсумкового (семестрового) контролю за 100-бальною шкалою оцінювання, за шкалою ECTS та національною шкалою оцінювання.

Основними критеріями щодо усних відповідей при захисті письмових робіт визнаються:

- повнота розкриття означеного питання з логічними висновками;
- уміння користуватись категоріальним та понятійним апаратом;
- використання та аналіз джерел;
- логіка та культура мовлення, емоційність, впевненість;

- дотримання структури та акуратність оформлення письмової роботи.

Крім цього, студенти зобов'язані дотримуватися принципів академічної доброчесності при виконанні ІНДЗ. При виявленні плагіату у виконаному завданні, студент отримує незадовільну оцінку, яку може покращити в разі виправлення усіх зауважень викладача.

Підсумкова кількість балів з дисципліни (максимум 100 балів) визначається як сума балів поточного модульного контролю (два змістових модулі тах по 30 балів кожний) та підсумкового контролю (тах – 40 балів) семестровій модульній оцінці. Остаточна залікова оцінка виставляється за результатами роботи студента впродовж усього періоду вивчення навчальної дисципліни, тобто семестру.

Мінімальний пороговий рівень оцінки визначається за допомогою якісних критеріїв і трансформується в мінімальну позитивну оцінку числової (рейтингової) шкали), яка використовується щодо оцінювання результатів навчання з навчальної дисципліни:

Оцінка за національною шкалою (зараховано)	Оцінка за шкалою ECTS	
	Оцінка (бали)	Пояснення за розширеною шкалою
Зараховано	A (90-100)	відмінно
Зараховано	B (80-89)	дуже добре
	C (70-79)	добре
Зараховано	D (60-69)	задовільно
	E (50-59)	достатньо
Незараховано	FX (35-49)	(незадовільно) з можливістю повторного складання
	F (1-34)	(незадовільно) з обов'язковим повторним курсом

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне оцінювання (аудиторна та самостійна робота)														Кількість балів (залік)	Сумарна к-ть балів
Змістовий модуль 1							Змістовий модуль 2								
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13	T14; T15	40	100
3	4	4	4	5	5	5	3	3	4	4	4	4	4;4		

8. Рекомендована література

1. Past continuous: Історична політика 1980-х – 2000-х. Україна та сусіди. Київ: Laugus, Антропос-Логос-Фільм, 2018. 420 с.
2. Біла книга «КРИМ ПІСЛЯ АНЕКСІЇ. Державна політика, виклики, рішення та дії». Тищенко Ю, Каздобіна Ю., Гучакова Т., Смірнов О., Горобчишина С., Дуда А. За заг. редакцією Ю. Тищенко, Київ-2016. 145 с.
3. Бойко О. Д. Історія України: підручник / О. Д. Бойко. 4-те вид., доповн. – К.: Академвидав, 2012. – 704 с.
4. Гібридна війна: in verbo et in praxi : монографія / Донецький національний університет імені Василя Стуса / під. заг. ред. проф. Р.О. Додонова. Вінниця : ТОВ «НіланЛТД», 2017. 412 с.
5. Горюнова К. І. Євроінтеграція: навч. посібник / К. І. Горюнова. – К. : Академвидав, 2013. – 221 с.
6. Громадський сектор і політика: взаємодія, нейтралітет чи боротьба? Загальнонаціональне та експертне опитування [Електронний ресурс] / Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва». – Режим доступу: http://dif.org.ua/en/polls/2013-year/gromadskii-sektor-i-politika-vzaemodija_-neutralitet-chiborotba_--zagalnonacionalne-ta-ekspertne-opituvannja.htm.
7. Державна регіональна політика в Україні: особливості та стратегічні пріоритети: монографія / За ред. З.С. Варналія. – К.: НІСД, 2007. – 768 с.
8. Дипломатична діяльність України у сучасному світі. К., 2013. – 279 с.
9. Дискурс Революції Гідності: зміст, структура, методологія дослідження (І. Ясна, І. Бе кешкіна, В. Верстюк, А. Єрмоленко, С. Жаботинська, В. Кебуладзе, М. Попович, С. Пролеєв, О. Сігов, В. Скуратівський, Н. Трач). В: Філософська думка, № 4, 6. 2016. 56 с.
10. ЄС-Україна: економічні наслідки та перспективи Європейської Політики Сусідства (ЄПС). Аналітична доповідь / за заг. ред. Ігоря Бурковського. К., 2012. 86 с.
11. Здіорук С.І. Суспільно-релігійні відносини: виклики України ХХ століття: монографія / С.І. Здіорук. – К.: Знання України, 2005. – 552 с.

12. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. Анотована історична хроніка міжнародних відносин (1991–2003) / відп. ред. С.В. Віднянський. – К.: Генеза, 2004. – 616 с.
13. Ігнатенко М. М. Демографічні процеси в українському селі у 1991 – 2007 рр. / М. М. Ігнатенко // Науковий часопис національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова. – К., 2008. – Вип. 6. – С. 37–42.
14. Інноваційна стратегія українських реформ / А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, А.К. Кінах, В.К. Семиноженко. – К.: Знання України, 2002. – 936 с.
15. інструменти регулювання. Науковий вісник НЛТУ України. 2015. Вип. 25.7. С.216-221.
16. Історія України. Нова доба: навч. посібник / В. М. Литвин, В. Ф. Колесник, А. Г. Слюсаренко та ін. За ред. В. М. Литвина. – К.: Академвидав, 2012. – 480 с.
17. Історія українського селянства: нариси: в 2-х т. – К.: Наукова думка, 2006. – Т. 2.
18. Касьянов Г. Україна в російському історичному дискурсі: проблема дослідження та інтерпретації / Г. Касьянов, В. Смолій, О. Толочко. – К.: ін.-т іст. Укр. НАНУ, 2013. – 128с.
19. Кафарський В.І. Політичні партії України: конституційно-правове регулювання організації та діяльності: монографія / В.І. Кафарський. – К.: Логос, 2008. – 560 с.
20. Киридон А. М. Революція Гідності: причини, характер, основні етапи. Істор. пам'ять. 2015. Вип. 33. С. 17-32.
21. Колесник І. Українська історіографія: концептуальна історія / І. Колесник. За ред. В. Смолія. – К.: Ін-т іст. Укр. НАНУ, 2013 – 566 с.
22. Кондратюк К. К. Сучасна національна історіографія новітньої історії України. (1914-2000 рр.): навч. посібник для вузів / К. К. Кондратюк, О. М. Суховій. – Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2010. – 261 с.
23. Корсунський С.В. Енергетична дипломатія: навч. посіб. / С.В. Корсунський. – К.: Вища школа, 2008. – 159 с.
24. Котигоренко В.О. Етнічні протиріччя і конфлікти в сучасній Україні: політологічний концепт / В.О. Котигоренко. – К.: Світогляд, 2004. – 722 с.
25. Кресіна І.О. Парламентські вибори в Україні: правові і політичні проблеми: монографія / І.О. Кресіна, Є.В. Перегуда. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. – 368 с.

26. Кузьменко Ю. В. Партійно-радянська номенклатура в умовах суверенізації УРСР (березень 1990 – серпень 1991 рр.) // Український історичний журнал. 2013. №4. С. 26–39.
27. Культура історичної пам'яті: європейський та український досвід / Ю. Шаповал, Л. Нагорна, О. Бойко та ін.. За загред. Ю Шаповала. – К.: Інст.іст. Укр. НАНУ, 2013. – 600 с.
28. Литвин В. Історія України: підручник / В. Литвин. – Вид. 6-те, доп. – К.: Наукова думка, 2011. – 840 Слюсаренко А.Г. Новітня історія України (1900–2000): підручник /А.Г. Слюсаренко (кер. кол. авт.), В.І. Гусев, В.М. Литвин та ін. – К.: Вища школа, 2002. – 719 с.
29. Мордовець М. В. Громадянська активність в Україні: динаміка та основні форми. //Актуальні проблеми політики. 2014. Вип. 53. С. 241-252.
30. Неоголошена війна. Невідомі факти і хроніки АТО. Х.: Клуб сімейного дозвілля, 2015. 512 с. Рущенко І.П. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога. Х.: ФОП Павленко О.І., 2015. 268 с.
31. Нове покоління незалежної України (1991-2001 роки). – К., 2002.
32. Обличчя Євромайдану [Електронний ресурс] // Infolight – інформ.-аналіт. Робота з історичними термінами, історичними постатями, історичними джерелами. Дидактичні ігри, групова робота, мініпроект Проблемні питання: «Ручне управління». «Сім'я». Непотизм. Інформаційно-культурний авангард в період Помаранчевої революції і Революції гідності. Акції українців світу. Революція Гідності на Прикарпатті. Небесна сотня. Євроінтеграційний поступ України. Сучасні реформи у сфері освіти. 5 год. 5 б. / 5 б. Травень 2020 р. 20 центр. 2014. Режим доступу: <http://infolight.org.ua/content/oblichchyaievromaydanusocialniy-portret-uchasnikiv-protestiv>.
33. Офіцинський Р. Політичний розвиток незалежної України (1991–2004) в аспекті європейської ідентичності (На матеріалах періодики Заходу). – Київ: Інститут історії України Національної академії наук України – Ужгород: Гражда, 2005. – 468 с.
34. Перепилиця Г.М. Україна-Росія: війна в умовах співіснування. Київ: Вид. дім «Стилос», 2017. 880 с.
35. Петровський В.В. Історія України. Неупереджений погляд: Факти. Міфи.Коментарі / В.В. Петровський, Л.О. Радченко, В.І. Семененко. – Харків: Вид. дім «Школа», 2007. – 592 с.
36. Пірен М. І. Політико-владна еліта України (соціо-психологічна модель: монографія / М. І. Пірен. – Кіровоград: Імекс ЛТД, 2013. – 136 с.
37. Побута, М. В. Еволюція тіньової економіки в Україні [Текст] / Микола Володимирович Побута // Економічний аналіз : зб. наук. праць /

Тернопільський національний економічний університет; редкол. : С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2013. – Том 14. – №1. – С. 127 -133.

38. Політична історія України ХХ століття: у 6-ти т. / редкол.: І.Ф. Курас (голова) та ін. – К.: Генеза, 2002–2003. – Т. 6.

39. Політична історія України: навч. посіб. / В.А. Греченко, В.І. Танцюра, В.В. Калініченко та ін. За ред. В.І. Танцюри. – 2-ге вид., допов. – К.: Академвидав, 2008. – 552 с.

40. Приймак, О. В. Соціально-економічні причини виникнення тіньової економіки в Україні [Електронний ресурс] / О. В. Приймак. – Режим доступу:

http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Staptp/2009_42/files/42_20Priymak.pdf

41. Плохій С. Остання імперія. Звнепад і крах Радянського Союзу / Пер. з англ. Я.Лебеденка, А.Сагана. Харків: Книжк. Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 512 с.

42. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: монографія / за ред. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.

43. Романцов В.О. Населення України і його різна мова за часів радянської влади та незалежності (ХХ – початок ХХІ ст.) / В.О. Романцов. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2008. – 184 с.

44. Ручка А. Ціннісна метаморфоза в ментальності громадян України під час надзвичайних подій 2014 р. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін : зб. наук. пр. / Ін-т соціології НАН України. 2014. Т. 1, вип. 1 (15). С. 117–124.

45. Світова гібридна війна: український фронт / За заг. ред. В. П. Горбуліна. Національний інститут стратегічних досліджень. К.: НІСД, 2017. 496 с.

46. Сердюк В. Війна за історію: чи є в суперечці Польщі та РФ місце для України. //Європейська правда. 30 січня 2020 р.

47. Соціальна відповідальність як основна цінність інституалізації сучасного суспільства. – К., 2016. 304 с.

48. Супрун М. О. Реформування освіти в Україні в галузі диференціації й індивідуалізації (90-ті роки ХХ – початок ХХІ ст.) // Диференціація у шкільній освіті: історичний досвід і сучасні технології: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, 16 травня 2018 р., м. Київ. — К.: Інститут педагогіки, 2018. – С. 82-87.

49. Танцюра В.І. Історія України: навчальний посібник / В.І. Танцюра, С.М. Куліш, О.О. Пересада. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. – 492 с.

50. Тещенко Ю. Скарби історичних традицій: нариси з історії української державності / Ю. Терещенко. – К., 2011.

51. Ткаченко О. Українська мова: сьогодення й історична перспектива. К, 2012. – 592 с.

52. Ткачук А. Безпекові чинники зовнішньої політики України в умовах російської військової агресії. Військово-науковий вісник. 2019. № 31. С. 69–80.

53. Ткачук А. Зовнішні пріоритети українських партій на виборах 2002 р.: військовий аспект. Sciencesof Europe. 2019. № 36. С. 42–48.

54. Ткачук А. Національні збройні сили у політичній діяльності Народного Руху України у 1989–1991 рр. East European scientific journal. 2018. № 11 (39). С. 25–29.

55. Ткачук А. Роль політичних партій у формуванні політики національної безпеки України: до постановки проблеми. East European scientific journal. 2019. № 2 (42). С. 4–7.

56. Україна в 2005–2009 рр.: Стратегічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку: монографія / за заг. ред. Ю.Г. Рубана. – К.: НІСД, 2009. – 655 с.

57. Україна призупиняє підготовку до укладення Угоди про асоціацію з ЄС // Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/606573-ukrajina-prizupinyaepidgotovku-doukladennya-ugodi-pro-asotsiatsiyu-z-es-kabmin.html>. - 21 листопада 2013.

58. Україна: історія великого народу. Кучма Леонід Данилович [Електронний ресурс]: Україна: Хронологія розвитку. Новітня 208 SSN 2311 –4932. Інтелігенція і влада. 2015. Вип. 33 історія. 1917 -2010 рр. / Енциклопедичне видання у 6 томах. - К.: КРІОН, 2011. - Т.6. – Режим доступу: <http://litopys.com.ua/encyclopedia/utverdzhennya-nezalezhno-ukrani/leon-d-danilovich-kuchma/>.

59. Українське суспільство на шляху перетворень: західна інтерпретація / за ред. В. Ісаєва. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2004. – 362 с.

60. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін / за ред. В. Ворони, М. Шульги. К.: Ін-т соціології НАН України, 2014. Вип. 1 (15), т. 2. 96 с. Баранівський В. Ф. Ціннісні орієнтації студентської молоді та їх роль в консолідації українського суспільства. Наук. вісн. Серія Філософія. Х. : ХНПУ, 2014. Вип. 43. С. 39–52.

61. Український вибір: політичні симптоми ХХ століття і пошук власної моделі суспільного розвитку / В.Ф. Солдатенко (кер. кол.). – К.: Парламентське вид-во, 2007. – 576 с.
62. Фельштинський Ю., Станчев М. Третя світова: Битва за Україну / Перекл. Володимира Єшкілева. Київ: Наш Формат, 2015. 408 с.
63. Чекаленко А.Д. Зовнішня політика України: підручник / Л. Д. Чекаленко. – К.: Либідь, 2006. – 712 с.
64. Шаповал В. М. Історія Основного Закону: конституційний процес в Україні у 1990-1996 рр. / В. М. Шаповал, А. В. Корнєєв. – Х.: Фоліо, 2011. – 111 с.
65. Якубова Л. Суспільно -політичний простір Криму на периферії «русского мира». Регіональна історія України. Збірник наукових статей / головний редактор В. Смолій; відповідальний редактор Я. Верменич. Київ: Інститут історії України НАН України, 2018. Вип. 12. С. 9 – 31 .
66. Якубова Л., Головка В., Примаченко Я. «Русский мир» на Донбасі та в Криму: історичні витоки, політична технологія, інструмент агресії (аналітична доповідь). Київ, 2018. 227 с.
67. Якубова Л. «Русский мир» в Україні: на краю прірви. 2-е вид. Київ: ТОВ «Вид-во Кліо.»», 2018. 384 с.

9. Інформаційні ресурси

1. Diasporiana Електронна бібліотека. Режим доступу: <https://diasporiana.org.ua/>
2. Державна архівна служба України. Режим доступу: <https://archives.gov.ua/ua/>
3. Електронна бібліотека «Україніка» Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=AUTHOR&P21DBN=UKRLIB>
4. Інститут історії України Національної Академії Наук. Режим доступу: <http://history.org.ua/uk>
5. Інститут всесвітньої історії НАН України. Режим доступу: <http://ivinas.gov.ua/uk/>
6. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. Режим доступу: <https://ipiend.gov.ua/>
7. Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України. Режим доступу: <http://www.inst-ukr.lviv.ua/>
8. Інтернет-архів. Режим доступу: <https://archive.org/>
9. Історичні джерела Середньовіччя. Режим доступу: <http://www.vostlit.info/>
10. Історія без міфів. Режим доступу:

11. <https://www.youtube.com/channel/UCXx3yVx9paWJ-BLZVqQ8CRQ>
12. Колекція цифрових копій наукової літератури. Режим доступу: <http://www.library.chersonesos.org/index.php>
13. Лікбез. Історичний фронт. Режим доступу: <https://likbez.org.ua/ua/>
14. Національна та історична пам'ять. Режим доступу: [https:// file:///C:/Users/home/Downloads/Ntip_2013_8_10%20\(1\).](https://file:///C:/Users/home/Downloads/Ntip_2013_8_10%20(1).)
15. Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського. Електронні ресурси. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/node/1539>
16. Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника. Електронні ресурси. Режим доступу: <http://www.lsl.lviv.ua/index.php/uk/resursi-i-fondi/elektronni-resursy/>
17. Читиво. Тека авторів. Електронна бібліотека. Режим доступу: <https://chtyvo.org.ua/authors/>
18. Історія Євромайдану. Хроніка української революції. 2013. Режим доступу: <http://www.theinsider.ua/history-euromaidan/>